בהר

א. אין התחלת הסדרה שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „בהר סיני" [1] און איז מפרש: „מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותי' ופרטותי' [2] ודקדוקי' מסיני, אף כולן נאמרו כללותי־הן ודקדוקיהן מסיני" — אז דאָס וואָס עס שטייט אויסדריקליך ביי שמיטה אז זי איז געזאגט געווארן בהר סיני (כאטש „כל המצות נאמרו מסיני"), איז עס כדי אפצולערנען פון איר אויף אלע אנ־דערע מצות, אז פונקט ווי שמיטה זיינען כללותי' ופרטותי' ודקדוקי' געזאגט גע־וואָרן מסיני, אזוי אויך אלע מצות, זיינען כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני.

דערנאָך זאָגט רש"י: „כך שנוי' בתורת כהנים, ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה [3] למדנו שכללותי' ופרטותי' [4] כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דיבור שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב".

ד.ה. רש"י קומט באָווּאַרענען [5]: דאָס וואָס מיר ווייסן אז „כל המצות נאמרו מסיני" [6], איז עס נאָר בנוגע צו כללותי־הן, אָבער דקדוקיהן דאַרף מען אויף דעם אַ ראי', און מען לערנט עס אפ פון שמיטה, עס איז אָבער קשה: וואָס איז דער הכרח אז „בהר סיני" ביי שמיטה קומט אַנווייזן אויך אויף אַנדערע מצות (אז אויך דקדוקיהן זיינען מסיני), עס רעדט זיך דאָך דאָ נאָר וועגן שמיטה אַליין?

---

1) בדפוס שני מעתיק גם „וידבר ה' אל משה". וברש"י כת"י מעתיק תיבת „לאמר".

2) כ"ה בדפוסי רש"י שלפנינו (ובתו"כ, דפוס א' וב' דרש"י — ליתא). וי"ל:

בפרטיות — כשמדייקין ביותר בלשון ובסגנון: כלל — „והשביעית תשמטנה ונטשתה" (משפטים כג, יא); פרט — תזרע, תזמור (פרשתנו כה, ד); דקדוק — „לא תקצור" — להיות מחזיק בו (פרש"י פרשתנו שם, ה),

אבל בכללות יותר, הן „פרט" הן „דקדוק" — כולל שניהם [ולכן בתו"כ הל' — „דקדוקי" ובש"ס (דלקמן הערה 8) — „פרטות" — כי בשניהם הכוונה לשניהם],

ולאחר שמבאר רש"י בתחילה כל החלוקות — אטי כי רוכלי כו'.

וראה עוד (בפירוש „פרטותי' ודקדוקי") — רמב"ן, ראי"ם, גו"א, מהרי"ק (ירושלים תשל"א), באר מים חיים (לאחי המהר"ל), ס' הזכרון. ועוד. שיחת ש"פ נשא תשכ"ט (נעתק חלקה בלקו"ש ח"ח ע' 39 הערה 45. חי"ג ע' 93 הערה 5).

•) ובכמה כת"י דרש"י (וכן בלשון רש"י שברמב"ן וברא"ם) הגירסא גם בהמשך דברי רש"י: אף כולן כללותיהן **ופרטיהן** ודקדוקיהן מסיני.

3) דלא כדעת רבי (מו"ק ב, ב. גיטין לו, א. קידושין לח, ב) דבשתי שמיטות הכתוב מדבר, אלא כדעת רבנן דפליגי עליו, וכמ"ש ברע"ב כאן.

4) כ"ה ברוב הדפוסים. ובדפוס א' דרש"י ובכמה כת"י דרש"י: „ופירושי". ועפ"ז לכאורה קאי על הפירושים בתושבע"פ. וראה לעיל הערה 2 ובס' שנסמנו שם.

5) דבק טוב, נימוקי שמואל ושפ"ח. וראה רא"ם, משכיל לדוד. ועוד.

6) במפרשי רש"י (ותו"כ) כ' דרש"י (והתו"כ) סמך על מש"נ בס"פ בחוקותי „אלה המצות גו' בהר סיני" (או — שם כו, מו). אבל מזה שרש"י לא הזכיר כלל פסוק זה (שנאמר לאחרי פ' בהר) מוכח שהוא מובן מהנאמר לפנ"ז. וי"ל דמוכרח ע"פ פשט, דאל"כ מה עשה משה בהר מ' יום ומ' לילה". וכן מוכח מכמה כתובים. ואכ"מ.

•) והחידוש בפרש"י ר"פ משפטים — הוא לענין פרטי המצות שבפרשה.

דעריבער זאגט רש"י, וויבאלד אז שמיטת קרקעות שטייט ניט אין משנה תורה, וואלט מען אויך אן די ווערטער „בהר סיני" געווואוסט אז „פרטותי' ודקדוקי'" פון שמיטה נאמרו מסיני. במילא וועלן מיר שאלה, וואס לאזט אונז הערן „בהר סיני"? איז דערפון מוכרח אז דאס וואס „בא הכתוב ולמד כאן" [7], איז עס ניט בנוגע שמיטה, אז שמיטה איז מסיני, נאר בנוגע „כל דבור שנדבר למשה, שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב".

ב. ווי מען לערנט די רש"י בפשטות — און אזוי לערנען עס טאקע מפרשי רש"י — קומט אויס:

א) רש"י'ס שאלה איז די שאלה פון תו"כ — צוליב וואס זאגט דער פסוק ביי שמיטה אז זי איז געזאגט געווארן בהר סיני. ב) רש"י'ס תירוץ אויף דער שאלה — לויטן תו"כ, אז „בהר סיני" לאזט הערן אז אלע מצות זיינען (כללותיהן ודקדוקיהן) מסיני — מיינט צו שולל זיין דעת ר' ישמעאל [8] אז בלויז „כללות נאמרו בסיני" אבער „פרטות באהל מועד", נאר ס'איז כדעת ר' עקיבא [8] אז „כללות ופרטות נאמרו בסיני" [9].

לויט דעם דארף מען פארשטיין:

א) וויבאלד רש"י'ס שאלה איז פאר־וואס שטייט „בהר סיני" ביי שמיטה, האט דאך רש"י זיך געדארפט שטעלן ניט אויף די ווערטער „בהר סיני" אליין, נאר מעתיק זיין פון דער פרשה אויך ווערטער וואס באווייזן אויך עיקר הקושיא אויף שמיטה, פון צוויטן פסוק ואו עס רעדט זיך וועגן שמיטה (אדער לכל הפחות צולייגן „וגו'") — די שאלה איז דאך ניט אויף „בהר סיני", נאר פאר־וואס די ווערטער שטייען ביי שמיטה[10]?

ב) וויבאלד אז דער אויפטו פון רש"י איז, אז די פרטים נאמרו (בהר סיני, און) ניט באהל מועד כדעת ר' ישמעאל, איז ווי ברייגט ער די ראי' אז ס'איז געזאגט געווארן בהר סיני פון דעם וואס „לא מצינו כו' שנשנית בערבות מואב" — דאס איז דאך ניט שולל אז עס איז ניט געזאגט געווארן באהל מועד" [11]?!

---

7) בכמה מפרשי רש"י (רע"ב, ראי"ם, ק"א (לתו"כ), לבוש, דבק טוב, ועוד) כ' דנלמד במדה „כל דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל כו'", ואחרים (ראב"ד לתו"כ, גו"א, ט"ז, משכיל לדוד. ועוד) כ' דנלמד מהיקש או גז"ש כו' — אבל ברש"י (וכן בתו"כ) לא נזכר כלל הכתוב ד„אלה המצות גו'", כנ"ל בהערה הקודמת.

ופשוט שהכוונה כמפורש ברש"י „לפי כו' למדנו כו' ובא הכתוב ולימד כאן על כל כו' " — היינו מיתור דקרא (וכמו שהאריך בנמוקי שמואל דנלמד באם אינו ענין לגופו כו'. וראה גם מהרי"ק ורע"ב (בפי' האי) כאן).

---

8) חגיגה ו, סע"א ואילך. סוטה לז, ב. זבחים קטו, ב.

9) וכמ"ש בראי"ם ומשכיל לדוד כאן. וכן מוכח במפרשי רש"י שכ' דרש"י בא לשלול אוהל מועד.

10) לשון רש"י „מה ענין שמיטה אצל הר סיני" (ולא „הר סיני ל'ל' או „מה ענין הר סיני אצל שמיטה") — ראה ראי"ם, גו"א, ק"א. ועוד. וראה ס' השיחות תשמ"ח ח"ב (קה"ת, תשמ"ט) ע' 456.

11) ובק"א ונמוקי שמואל כאן כ' דזוהי כוונת הרמב"ן בקושייתו הא' על פרש"י.

---

*) ומ"ש שם שכ"פ בגו"א — צ"ע, שהרי בגו"א שולל הפי' שכוונת רש"י היא באם אינו ענין כו', ומפרש שנלמד בהיקש כנ"ל בפנים ההערה. ובס' הזכרון כאן: בהר סיני מיותר . . ללמדנו על דרך בנין אב שגם כל המצות כו'.

*) וכ"כ באוה"ת ויקרא (כרך ב') עה"פ בשם הק"א (ולכאורה הוא מדברי הראי"ם שהעתיק בק"א שם). וצ"ע במ"ש באוה"ת שם: ומבואר בילקוט שזהו מהת"כ.

ער האָט געדאַרפט לפחות זאָגן „לא מצינו כו׳ שנשנית באוהל מועד ובערבות מואב״.

ג) עד״ז דאָס וואָס רש״י איז מסיים „וחזרו ונשנו בערבות מואב״: די שאלה איז דאָך צי די פרטים זיינען געזאָגט גע־ווארן בסיני אַדער באהל מועד — האָט דאָך רש״י געדאַרפט זאָגן „וחזרו ונשנו באוהל מועד״?

ד) וואָס איז די אריכות הלשון „ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו וכו״ — ובפרט אַז עס איז ניט רש״ס ענין צו מפרש זיין תו״כ [12]?

מוז מען זאָגן, אַז ס׳איז דאָ אַן אַרט צו לערנען אַן אַנדער פירוש אין תו״כ וואָס דאָן וואָלט רש״י ניט געבראַכט דעם תו״כ אין זיין פירוש (ווייל לויט דעם פירוש האָט דער תו״כ קיין שייכות ניט צו פשוטו של מקרא); דעריבער זאָגט ער „ונראה לי שכך פירושה״, וואָס לויט זיין פירוש איז דער תו״כ נוגע צו פשוטו של מקרא. דאַרף מען פאַרשטיין וואָס איז דער פירוש וועלכער מען קען לערנען אין תו״כ וואָס איז ניט לפי פששי״מ, וואָס דעם פירוש איז רש״י שולל, און לערנט אין תו״כ זיין פירוש?

ג. אויך זיינען דאָ כמה דיוקים אין לשון רש״י — ומהם:

א) בתחילת דבריו זאָגט ער „מה ענין שמיטה אצל הר סיני״, אַבער דערנאָך זאָגט ער כסדר דעם לשון „מסיני״ [13] אַן דעם וואָרט „הר״ [14]?

ב) וועג רש״י טייטשט אויס „בא הכתוב ולמד כאן על כל דבור כו׳ שמסיני היו כולם כו״, איז ער מוסיף „(על כל דבור) שנדבר למשה״ — וואָס לכאורה איז עס אַ יתור לשון? ובפרט, אַז אין תו״כ וועלכן רש״י קומט מפרש זיין („ונראה לי שכך פירושה״), שטייט „אף כולן כו״ און עס שטייט ניט „שנדבר למשה״.

ד. איז דער ביאור אין כל הנ״ל:

רש״י׳ס שאלה איז ניט פאַרוואָס „בהר סיני״ שטייט ביי שמיטה, נאָר די ווער־טער „בהר סיני״ אַליין [15] — נאָך אייידער מיר ווייסן וועגן וואָס פאַר אַ מצוה דאָ רעדט זיך [און דאָס וואָס רש״י ברענגט דאָ די שאלה פון תו״כ „מה ענין שמיטה אצל הר סיני״, איז עס דערפאַר וואָס דורך דער שאלה ותירוץ פון תו״כ וועלט במילא רעכט אויך די קושיא בפשוטו של מקרא — „בהר סיני״ מאי קמ״ל?]:

פון הקמת המשכן אַן זיינען אַלע דיבורי ה׳ אל משה געווען ניט בהר סיני, נאָר באוהל מועד, און ווי רש״י האָט עס שוין געזאָגט בפירוש פריער (אין פ׳ תשא [16]): „ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד״. איז ווי קומט עס אַז נאָך אַלע פרשיות וסדרות פון ספר ויקרא (וואָס הויבט זיך אַן „ויקרא גו׳ מאהל מועד״) שטייט „וידבר גו׳ בהר סיני״?

---

12) אף שהוצרך לפרש „לפי שלא מצינו כו״ כנ״ל בפנים ס״א — מ״מ, מלשון רש״י „כך שנוי׳ בתו״כ ונ״ל שכך פירושה״ מוכח, שבא לשלול פי׳ אחר בתו״כ.

13) ועד״ז בתו״כ מתחיל „בהר סיני״ ומסיים „בסיני״.

14) אף שי״ל שמקצר בלשונו (ומתחיל „בהר סיני״ — כלישנא דקרא). ועדמש״נ (ברכה לג, ב) ה׳ מסיני בא. וכל׳ חז״ל בכ״מ. וראה פרש״י ר״פ משפטים. בחוקותי כו, מו.

15) ובמשכיל לדוד כ׳: „הרגש שמבחוץ בזה דלמאי נ״מ הודיענו הכתוב בזה טפי מכל שאר המצות באיזה מקום נאמרה. ושוב מקשה רש״י כו׳ מה ענין שמיטה כו׳״, ע״ש.

16) לג, יא.

בדוחק גדול וואלט מען געקענט לערנען, אז די פרשה איז געזאגט געווארן פאר אלע פריערדיקע סדרות פון ספר ויקרא, פאר הקמת המשכן, און דאס וואס זי שטייט אין אונזער סדרה — איז ווייל „אין מוקדם ומאוחר בתורה" [17] (ווי עס לערנט דער אבן עזרא [18]). דאס איז אבער כלל ניט גלאטיק, ווייל דעם תירוץ „אין מוקדם ומאוחר בתורה" ענטפערט מען בלויז ווען ס'איז ניטא קיין אנדער ברירה (און עס דארף זיין עפעס א טעם אויף דעם), אבער אויף וויפל ס'איז נאר מעגלעך איז מען זיך משתדל צו לערנען די סדרות ופרשיות כסדרן, ובפרט — ע"פ פשוטו של מקרא [19].

ע"ד הפשט איז אויך שוועך צו לערנען (ווי דער רמב"ן [20]), אז דער דיבור ה' אל משה איז געווען בהר סיני (וואו ער האט אים געזאגט די גאנצע פרשה מיט די פרטים), און דאס וואס די פרשה שטייט דא (נאך פ' אמור), איז עס ווייל משה האט דעם ציווי (פון שמיטה מיט אירע פרטים) איבערגעגעבן צו אידן ערשט דעמאלט [21] (נאך דער מעשה פון „בן אשה ישראלית") — וואס פון פשטות לשון וסדר הכתובים קומט אויס, אז דער „וידבר הוי' אל משה" איז געווען נאך די פריערדיגע סדרות, נאך פ' אמור.

גאר שווער צו מפרש זיין אז משה האט איבערגעגעבן אידן דעם דיבור נאך פילע חדשים זינט ער האט עס באקומען — איז לויט פרש"י פריער [22] אז „ענשו הכתוב" פאר ניט זאגן בזמנו — אע"פ וואס מ'קען מחלק זיין אז דארט איז דאס געווען נוגע למעשה.

דעריבער לערנט רש"י, אז פרשת בהר איז טאקע געזאגט געווארן למשה נאך דער מעשה פון בן אשה ישראלית. אי וואס עס שטייט דא „בהר סיני" — איז עס מצד דעם וואס אידן זיינען דא מאלס נאך אלץ געווען בא דעם הר סיני, פאר דעם „ויסעו בני" למסעיהם ממדבר סיני" [23], דערפאר איז אויך א דיבור וואס איז געזאגט געווארן דא מאלס באהל מועד זאגט מען אויף דעם „וידבר . . בהר סיני" [24]. ובפרט אז דער מדבר ווערט געהאפן בשם „מדבר סיני" — על שם הר סיני שבו.

נאר אזוי ווי דאס איז א חידוש צו זאגן אז מיט „הר סיני" מיינט מען דעם אוהל מועד ווייל ער איז געווען בחניית מדבר סיני נגד ההר — דעריבער ברענגט רש"י פון תו"כ; וואס לויט רש"י"ס פשט אין תו"כ — „ונראה לי שכך פירושה" — איז מוכרח אז „בהר סיני" דא מיינט מדבר סיני, כדלקמן.

---

17) שכלל זה הובא כו"כ פעמים בפרש"י עה"ת, לדוגמא: בראשית ו, ג. וישלח לה, כט. ועוד. וראה לקו"ש ח"ז ע' 119.

18) וראה גם דעת זקנים בעה"ת, רשב"ם, ספורנו וחזקוני כאן.

19) להעיר מפרש"י בראשית ו, ג: וא"ת כו'. ס"פ נח: ולמה הקדים כו'. ועוד.

20) וראה גם אברבנאל כאן.

21) היפך לימוד הכתוב בהנהגת משה בעת מ"ת — לפי פרש"י יתרו (יט, יד). ולהעיר ג"כ מפרש"י שמות (ד, כד).

22) בשלח טז, כב.

23) בהעלותך י, יב.

24) ראה צו ז, לח: אשר צוה גו' בהר סיני (אף שהדיבור הי' „מאהל מועד") וברמב"ן שם. וראה פרש"י בהעלותך ט, ד: כששמע פ' מועדים מסיני כו'. [וראה פרש"י במדבר (ג, א), פינחס (כח, ו). ואכ"מ].

ועפ"ז מובן בפשטות מש"נ בס"פ בחקותי „אלה המצות אשר צוה ה' גו' בהר סיני" — דקאי על כל המצות שבספר ויקרא. וראה שם כו, מו: „אלה החקים גו' אשר נתן גו' בהר סיני גו'", ובפרש"י שם: „שכולם . . בסיני".

ה. דער תו"כ זאגט, אז פון דעם וואס עס שטייט „בהר סיני" ביי שמיטה לערנט מען אפ אז אויך אלע[25] מצות „נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני". ווארום וויבאלד אז „בהר סיני" ביי שמיטה איז קיין חידוש ניט — ווי רש"י איז מפרש אז אויך אן די ווערטער „בהר סיני" וואלט מען געווואוסט „(למדנו) שכללותי' ופרטותי' כולן נאמרו מסיני" — מוז מען זאגן, אז דאס וואס עס שטייט דא „בהר סיני" איז עס (ניט צוליב שמיטה, נאר) „בא הכתוב ולמד כאן על כל דיבור כו".

פון וואנען איז עס אזוי פשוט ביי שמיטה עצמה (ווען ניט די ווערטער „בהר סיני") אז כללותי' ופרטותי' כולן נאמרו מסיני — איז עס תלוי אין דעם פשט פון „בהר סיני": אויב מען לערנט אז „בהר סיני" מיינט אויפן בארג סיני — דארף „בהר סיני" שטיין צוליב שמיטה עצמה. ווארום אן „בהר סיני" וואלט מען — דערפון וואס די פרשה שטייט לאחר הקמת המשכן — געלערנט אז זי איז געזאגט געווארן באהל מועד. [ווייל דאס וואס „לא מצינו כו' שנשנית בערבות מואב", איז ניט קיין ראי' אז עס איז געזאגט געווארן בהר סיני, כנ"ל ס"ב]. און וויבאלד אז די ווערטער „בהר סיני" דארף מען האבן לגופה, קען מען דאך דערפון ניט אפלערנען אויף אנדערע מצות[26].

דעריבער איז מוכרח אז לויטן תו"כ מיינט „בהר סיני" — מדבר סיני. און דאס וואס פרטותי' פון שמיטה זיינען געזאגט געווארן אין מדבר סיני (צי בהר סיני צי באהל מועד), וואלט מען סיי ווי געווואוסט אויך ווען עס שטייט ניט „בהר סיני" [ווייל: „לא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב"[27]; מוז מען זאגן אז די ווערטער „בהר סיני" קומען לערנען אויף אנדערע מצות, אז אויך זיי זיינען געזאגט געווארן ב(מדבר) סיני, אזוי ווי שמיטה.

[און דאס איז סיי לויט דעת רע"ק, סיי לויט דעת ר' ישמעאל אז די פרטי המצות זיינען געזאגט געווארן (ניט אויפן הר סיני, נאר) באהל מועד, אין מדבר סיני].

ו. לפי"ז, אז בהר סיני מיינט מדבר סיני — איז וואס איז דא דער אויפטו אז כללותיהן ודקדוקיהן פון אלע מצות זיינען געזאגט געווארן מסיני: וואס קומט מען דא שולל זיין? זאגט רש"י, אז מען קומט דא שולל זיין „ערבות מואב": עס זיינען פארן מצות וועלכע זיינען געזאגט געווארן „בערבות מואב במשנה תורה"; האט מען דאך געקענט מיינען, אז די פרטים פון יענע מצות זיינען געזאגט געווארן בלויז אין ערבות מואב — אויף דעם לערנט מען אפ פון „בהר סיני" וואס שטייט ביי שמיטה, אז אויך די מצוות וואס נשנו בערבות מואב (זיינען זיי דארט געזאגט געווארן ניט צום ערשטן מאל, נאר) „מסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן (און דאס וואס זיי שטייען אין משנה תורה, איז ווייל) וחזרו ונשנו בערבות מואב".

און דאס איז וואס רש"י זאגט „ונראה לי שכך פירושה": דערמיט איז ער שולל

---

25) לבד מפ' נחלות שנתחדשה ע"י טענת בנות צלפחד בערבות מואב (פינחס כו, א ואילך), קרבנות דפ' פינחס — כבפרש"י שם (כח, ב). ועוד. ועפ"ז מובן דיוק פרש"י „בערבות מואב במשנה תורה".

26) וכקושיית הרא"ם, גור"א, נמוקי שמואל, שפ"ח. ועוד.

27) ולכן אין לומר אפילו בדוחק גדול שהוא ע"ד משנ"ב בפ' בשלח (טז, לה) ובנ"י אכלו (ל' עבר) את המן ארבעים שנה, שנכתב שם כדי לסיים ענין המן.

דעם פירוש אַז די פרטים זיינען געזאָגט געוואָרן צום ערשטן מאָל בהר סיני און ניט באהל מועד (ווי דער פירוש פון כמה מפרשים — סיי מפרשי תו"כ און סיי מפרשי רש"י); נאָר אַז מיט בהר סיני קומט ער שולל זיין ערבות מואב, און ווי רש"י אַליין טייטשט אויס, אַז מיט זיין פירוש איז ער מחדש — „לפי שלא מצינו כו' בערבות מואב כו' וחזרו ונשנו בערבות מואב".

ז. ועפ"ז זיינען אויך מובן די דיוקי הלשונות בפרש"י (דלעיל ס"ג):

א) וואָס ער זאָגט כסדר „מסיני", און ניט „מהר סיני" כלשון הכתוב: ער מיינט דערמיט צו מדגיש זיין, אַז לויט פשוטו של מקרא — ווייס מען נאָר אַז דאָס איז געזאָגט געוואָרן מסיני: אַדער אויפן הר (לויט דעת ר' עקיבא), אַדער ניט בהר סיני, נאָר אין אהל מועד. [בלויז דעם ערשטן מאָל זאָגט (דער תו"כ און) רש"י „מה ענין שמיטה אצל הר סיני", ווייל די שאלה „מה ענין כו'" איז דאָך אויפן פסוק, וואָס דער פסוק זאָגט „בהר סיני", דעריבער זאָגט ער „בהר סיני" בלשון הכתוב].

ב) לשון רש"י „ובא הכתוב כו' כל דבור שנדבר למשה": מיט דעם איז ער מדגיש, אַז דער חידוש פון תו"כ אַז כולן נאמרו כו' מסיני" (וואָס מיינט דבר סיני כנ"ל), איז בנוגע די מצות וואָס זיינען געזאָגט געוואָרן בערבות מואב נאָר למשה — און דעריבער איז רש"י מוסיף „שנדבר למשה": דאָ רעדט מען וועגן די מצות וואָס זייער דיבור איז געווען נאָר צו משה און ניט צו אידן, ווייל דאָס וואָס משה האָט געזאָגט במשנה תורה צו אידן איז עס געווען „מפי עצמו"[28] — וכמו שנאמר „אשר דבר משה אל כל ישראל" אין ערבות מואב[29].

ח. עפ"י הנ"ל, אַז מיט זיין פירוש (וואָס איז לפי פשוטו של מקרא) וועלכער איז סיי לויט דעת רע"ק סיי לויט דעת ר' ישמעאל וויל רש"י לערנען דעם תו"כ אויך לדעת ר' ישמעאל („כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד"), איז נאָכמער מובן וואָס ער איז מוסיף „כך שנוי' בתורת כהנים ונראה לי שכך פירושה":

די גמרא[30] זאָגט אַ כלל, „סתם ספרא רבי יהודה . . וכולהו אליבא דר"ע" — היינט ווי קען מען איינלערנען דעם תו"כ כדעת ר' ישמעאל[31]? דעריבער מוז רש"י באַוואָרענען: „כך שנוי' בתו"כ ונ"ל שכך פירושה": דאָס איז אין תו"כ, אַבער פונדעסטוועגן קען מען דאָ לערנען — לויט פשוטו של מקרא אַז דאָס גייט אויך לשיטת ר' ישמעאל[32] (וכנ"ל ס"ה).

ט. ואולי י"ל אַז רש"י לערנט נאָר כדעת ר"י אַז „פרטים באהל מועד" און שינוי לשונו „מסיני" אַנשטאָט „בהר סיני" — איז כדי שולל זיין „בהר סיני", וויל די שיטה איז מער מתאים צום דרך הפשט — דער דרך פון פרש"י עה"ת[33]:

---

28) מגילה לא, ב.

29) ר"פ דברים. פרש"י שם.

30) סנהדרין פו, א. וש"נ.

31) ולהעיר, דר"ש — שגם עליו איתא „כולהו אליבא דר"ע" — ס"ל בסוטה שם כר"ע דכללות ופרטות נאמרו בסיני.

32) ולהעיר מפי' הראב"ד לתו"כ: „ודלא כההוא תנא דאמר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו כו' " — שמפרש התו"כ שלא אליבא דר"ע (אבל מטעם אחר, עיי"ש).

33) ראה גם לקו"ש חי"ג שבהערה 2, שרש"י ס"ל בפשט"מ כר"י דכללים נאמרו בסיני ופרטים באהל מועד. וגם פ' מקושש עצים ומגדף וכו' יוכיחו. וראה רש"י שה"ש ב, ד.

א) לויטן לימוד ע"ד הפשט איז מסתבר, אז פרטי המצות זיינען געזאגט געווארן צו אידן דארטן וואו עס שטייט אזוי בפירוש אין תורה *[33]; און וויבאלד אין תורה שטייט ניט אז אויך די פרטים פון אלע מצות זיינען געזאגט געווארן בהר סיני, דארף מען האבן א הכרח ע"ד הפשט צו זאגן אזוי [דעריבער לערנט רש"י אז דער חידוש ולימוד פון תו"כ „כולן כו' מסיני" איז נאר אז (א) די מצות פון ערבות מואב (ב) זיינען שוין געזאגט געווארן אין מדבר סיני].

[לויט דער הסברה אין שיטת ר"י, וועלכע פארענטפערט בדרך ממילא וואס תוספות [34] פרעגט אויף דברי ר' עקיבא „כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב": „וא"ת מאי איצטריך למימר שלישי דערבות מואב והא לא איירי ר' ישמעאל בערבות מואב כלל" (און תוספות ענטפערט „משום סיפא נקט לה כו'").

אבער ע"פ הנ"ל, איז אויך „נשתלשו בערבות מואב" שייך צו זייער פלוגתא, וואס לדעת ר"י, פונקט ווי ער האלט אז די פרטים זיינען ניט געזאגט געווארן בהר סיני (וויבאלד דאס שטייט ניט אין תורה), אזוי זיינען זיי ניט געזאגט געווארן בערבות מואב [35].

ב) ועיקר: כללות פון שמיטה איז געזאגט געווארן נאך קודם ציווי המשכן אויפ'ן בארג סיני [36]: ושש שנים תזרע גו' והשביעית תשמטנה גו' — בפרשתנו וועט ס'איז געווען באוהל מועד קומט צו פרטות. וואס דאס איז מכריע ע"ד הפשט אז „כללות בסיני ופרטות באוה"מ".

יו"ד. כאטש אז לויט פשוטו של מקרא איז כנ"ל מער מתאים שיטת ר"י, איז אבער (ע"ד ההלכה) דער דין ווי ר"ע, און ווי דער כלל [37]: הלכה כר"ע מחבירו.

וועט מען דאס פארשטיין בהקדים ביאור המחלוקת צווישן ר"ע און ר"י (ע"פ פנימיות הענינים):

דער חילוק צווישן ר' ישמעאל און

---

33) ומש"נ „אלה דברי הברית גו' בארץ מואב" (תבוא כח, סט) — ע"פ פשט קאי על מה שלפניו, וכאמרו „אלה", ולא שנכפלו עוה"פ מצות התורה. ולכן הוכרח רש"י לבאר שם דכוונתו — „שיקבלו עליהם את התורה באלה כו'", ומש"נ לאח"ז „מלבד הברית גו' בחורב" — אין הכוונה (כבמושכל ראשון) עשה"ד וציווי ופירוש המצות (דא"כ מהו „מלבד" — ולא הי' כ"ז במואב) — כ"א „כללות שבתו"כ שנאמרו בסיני" (פרש"י. ומשנה מל' הכתוב „בחורב" וק"ל).

34) סוטה שם ד"ה ונשתלשו.

---

*) ומש"נ בר"פ דברים (א, ה) „הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (וראה פרש"י חגיגה שם (רע"ב) ד"ה ונשתלשו) — ע"ד הפשט קאי (רק) על המצות שנאמרו במשנה תורה. ובפרש"י בש"ס ובחיים שם ד"ה נשתלשו: משנה תורה שחזר משה ואמרה להם על הסדר כו', אבל בפרש"י עה"ת דברים שם: בשבעים לשון פירשה להם. ואכ"מ.

35) ואף שגם לר"י פשוט שהי' כריתת ברית בערבות מואב, וכדמוכח בסוטה שם — י"ל, דהכר"ב היתה על קבלת התורה שכבר נאמרה (כללותי' ופרטותי') במדבר סיני. אבל לא משמע כן מפרש"י סוטה שם (ד"ה מוציא הר גריזים): „לפי שלא אמר כו' כל התורה אלא מצות שבפרשה". וראה פרש"י שם (ע"א) ד"ה וכן בסיני: כל המצות כו' נתנו כולן כו'. ד"ה ומכניס אהל מועד: ולמדו כל התורה. ודוחק לומר דגם בזה פליגי ת"ק ור"ש. ואכ"מ.

36) משפטים כג, י"א. וראה רמב"ן כאן.

37) עירובין מו, ב.

•) ואין לתרץ כי לא שייך כר"ב קודם שניתנה כל התורה כללותי' ופרטותי', ולכן מדגיש שבסיני כבר ניתנו „כל המצות כו'" — כי אף שפשוט שכר"ב היא (לא רק על כללות, כ"א) גם על פרטות, בכ"ז הרי אפשר לכר"ב על מה שיאמר לאח"ז. ולהעיר מפרש"י משפטים (כד, ד. שם, ז). ואכ"מ.

ר״ע (ווי שוין געריידט פיל מאל [38]): ר״י איז געווען א כהן (גדול), און זיין עבודה איז געווען אין דעם אופן פון (ויבדל גו׳ קדש הקדשים *[38]) עבודת הצדיקים, און ר״ע איז געווען א בן גרים, און זיין עבודה איז געווען אין דעם אופן פון עבודת הבעלי תשובה [39].

דאס איז אויך וואס ר״ע האט געזאגט [40] „כל ימי הייתי מצטער כו׳ מתי יבוא לידי ואקיימנו״ — ער איז געשטאנען אין א תנועה פון מס״נ [41] (ניט בלויז בשעת קריאת שמע און באמירת „אחד״, נאר) „כל ימי״:

מצד עבודת הצדיקים מוז מען האבן מס״נ בתחילת היום, בשעת ק״ש [42]. אבער כל היום איז די עבודה בסדר והדרגה (דער רושם פון מס״נ דארף טאקע זיין בקיום כל התומ״צ, אבער אין וואס טוט מען, אין עבודה דתומ״צ); אבער מצד עבודת התשובה, וואס תשובה איז העכער פון מדידה והגבלה [43], שטייט מען שטענדיק — סיי וועז מען לערנט תורה און וועז מ׳איז מקיים מצות, און אפילו וועז מ׳איז עוסק בדברי הרשות — אין א מס״נ [44]. און דאס מיינט „כל ימי״ — אין אלע זיינע ענינים איז ער געשטאנען אין א תנועה פון מס״נ.

יא. און דאס איז דער טעם המחלוקת וואס ר״י האלט אז כללותי׳ מסיני ופרטותי׳ באוהל מועד, און ר״ע האלט אז כללותי׳ ופרטותי׳ מסיני:

דער חילוק צווישן „סיני״ און „אוהל מועד״ איז:

„אוהל מועד״ האט געהאט א סדר. ס׳זיינען געווען אין אים מחיצות, יריעות וקרשים וכו׳, ער איז געווען מצוייר אין דעם ציור פון סדר השתלשלות, כביאור הרמ״א אין ספר תורת העולה [45]. וואס דאס ווייזט אויף דער עבודה בסדר והדרגה [46].

[אמת טאקע אז אין משכן איז געווען אויך עבודת הקטורת, ביז אז אחת בשנה איז דער כה״ג אריין אין קדש הקדשים — דאס איז אבער (א) „אחת בשנה״, בדוגמא ווי אחת [47] ביום, די מס״נ בשעת

---

38) ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 123 ואילך. חי״א ע׳ 107.

*38) דה״י א כג, יג.

39) בכהנ״ל — נסמן בלקו״ש שם.

40) ברכות סא, ב.

41) ובפרט ע״פ מאמר הבעש״ט (כש״ט הוספות סל״ח ובהערה שם. ושי״נ) דבמקום רצונו של אדם שם הוא נמצא.

42) שענינה „לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש״ (תניא ספכ״ה).

43) כמרז״ל (יל״ש תהלים רמז תשב) „שאלו לתורה כו׳ שאלו להקב״ה כו׳״.

וי״ל שזהו גם מה שר״ע „דריש ווי״ן״ (יבמות סח, ב. ולתירוץ הב׳ בתוד״ה כמאן יבמות שם — פליג בזה עם ר׳ ישמעאל) — כי מצד עבודת התשובה שלמעלה מן התורה נעשה יתרון והוספה בתורה, שזהו״ע „דריש ווי״ן״ — הוספה בתורה.

ולהעיר אשר מן ואו״ו דברים נתעשר (נדרים ג, א). ובכתהאריז״ל שהוא גלגול (ואותיות) יעקב — וביעקב הוספת ואו״ו (והנורא — אות אמת — זח״ג ר״פ ויקרא — ליעקב) — תו״א כג, א. אוה״ת ויקרא ע׳ רא. רי. פ׳ ראה ע׳ תרצז-צח. ובכ״מ. וראה מג״ע אופן ע״ג הובא בסדה״ד ערך רע״ק סי״א.

44) ראה תניא שם: שיזכור תמיד כו׳ קבוע בלבו תמיד ממש יומם ולילה כו׳. וראה לקו״ש חט״ו ע׳ 9-188.

ולהעיר גם מהדין במס״נ כפשוטה — ד.אם השעה צריכה לכך״ (רמ״א יו״ד סקנ״ז ס״א) או „אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה הדור פרוץ כו׳״ (כס״מ הל׳ יסוה״ת פ״ה ה״ד) רשאי למסור נפשו על כל המצות.

45) ראה ג״כ שיחת י׳ כסלו תש״ז (לקו״ד ח״ג תפו, א ואילך). ושם (תפז, א) הובא ג״כ מס׳ תורת העולה.

46) ראה לקו״ת במדבר (ב, ד. ד, ד) דאהל מועד הוא העבודה דתומ״צ.

47) ראה תוד״ה עד אחת מנחות (יח, א): אחת . . יחידה. ובשטמ״ק לשם: אחת . . אחד.

ק"ש, און (ב) בלויז דער כה"ג אליין איז אריין אין קדה"ק (אבער אויך בשליחות פון יעדער אידן, וואס שלוחו של אדם כמותו — ובדוגמא ווי דער ענין פון כה"ג וואס בא יעדן אידן)].

„סיני" אבער איז געווען א מדבר, ניט קיין ארט פון ישוב וסדר. וואס דאס ווייזט אויף עבודה פון העכער ווי סדר והדרגה — מס"נ שלמעלה ממדידה[48].

און דערפאר איז על „כל דיבור ודיבור וכו' יצתה נשמתן"[49] — דלכאורה: דער דיבור „אנכי" און „לא יהי' לך" — איז דער איסור פון ע"ז, אן ענין פון יהרג ואל יעבור[50]. בשעת עס רעדט זיך אבער וועגן „כבד את אביך" „לא תגנוב", וכיו"ב, וואס זיי זיינען פון די מצות שכליות, עבודה שע"פ טעם ודעת, איז וואס פאר א שייכות האבן זיי מיט „יצתה נשמתן"?

דאס איז אבער דער ענין פון „סיני" — מדבר דקדושה, אן ארט פון העכער פון סדר והדרגה, דעריבער איז על כל דיבור מהר סיני געווען מס"נ [ובדוגמא ווי געריידט פריער בנוגע ר"ע אז „כל ימי" — שטענדיק, וואס ער זאל נאר טאן — האלט ער ביי מס"נ].

און דאס איז פלוגתתם של ר"י ור"ע: מצד עבודת הצדיקים — ר"י — איז גענוג וואס כללותי' מסיני. בשעת מען רעדט וועגן די מצות בדרך כלל (טאקע יעדע מצוה באזונדער, אבער אין דער מצוה גופא — בלויז איר כלל), ד.ה. אז מען רעדט וועגן דעם יסוד המצות, דארף עס זיין מסיני — מס"נ[51]. בשעת עס רעדט זיך אבער וועגן פרטי' — קיום המצות בפועל בפרטיות, דא דארף זיין עבודה מסודרה — אוהל מועד.

ר"ע אבער — עבודת התשובה — זאגט, אז (א) מצד דעם וואס מען האט צו טאן מיט ענינים וואס מ'דארף זיי מגייר זיין — בן גרים — מוז מען אנקומען צו מס"נ[52] אויך בשעת עס רעדט זיך וועגן פרטים, און (ב) מצד דעם וואס מען שטייט אין דער תנועה פון תשובה שלמעלה מסדר, קען מען אויך ביי „פרטי'" — „כל ימי" — האלטן ביי מס"נ.

יב. און דאס איז דער ביאור וואס אין לימוד פשוטו של מקרא לערנט רש"י ווי ר' ישמעאל און פונדעסטוועגן איז די הלכה ווי ר"ע:

מצד דעם ענין פון מתן תורה (מלמעלה), וואס תורה על הרוב תדבר און „ועמך כולם צדיקים"[53], איז דער סדר אז בלויז כללותי' מסיני:

אבער בנוגע להלכה — דער סדר העבודה מצד הליכות עולם[54] — ווי־באלד מען האט צו טאן מיט עולם — ענינים גשמיים (און על אחת כמה וכמה

---

48) ראה לקו"ת שם (ד, ג) דמדבר הוא עבודת התשובה. וראה שם (ד, א. ה, ר"א) ושה"ש (כג, ד) דהוא בחי' ביטול בתכלית, תוקף האהבה רבה, ביטול ומס"נ בבחי' עצמיות הרצון שלמעלה מהשכל כו'.

49) שבת פח, ב. וראה שמו"ר פכ"ט, ד.

50) סנהדרין עד, א. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"ב. שו"ע יו"ד סקנ"ז ס"א.
ולהעיר מדב"ר (פ"ב, לא) ד"ה' אלקינו ה' אחד" הוא הקבלה על דיבור אנכי (ולא יהי' לך) — והרי ק"ש ענינה מס"נ, כנ"ל בפנים.

51) ובפרט ע"פ המבואר בתניא (פ"כ ואילך) ד„אנכי ולא יהי' לך" הם ה„כללות" כל התורה כולה.

52) ראה לקו"ת במדבר (ד, ג) שהתיקון של מדבר דלעו"ז הוא ע"י מדבר דקדושה. וראה גם שם (ב, ג. ד, א ואילך) דדוקא מצד העלי' ממדבר דלעו"ז נעשה צמאון כו'.

53) ישעי' ס, כא.

54) נדה — בסיומה.

בזמן הגלות וואס גדלו ההעלמות וההסתרים וכו'), דארף מען אנקומען צו א תוקף אין דער עבודת הבירור, דעם ענין התשובה — איז הלכה כר"ע, אז אויך די פרטים דארפן זיין מסיני, אז בכל ענין וענין („כל ימי") דארף מען שטענדיק שטייען אין א תנועה פון מס"נ.

(משיחת ש"פ בהר תשכ"ה)